

Список використаних джерел:

1. Парпан Т.В. Источные условия трудового договора: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2005. 16 с.
2. Соболев С.А. Очерки по истории трудового договора в России. Ижевск: Издательский дом «Удмуртский ун-т». 1999. 67 с.
3. Батусова Е.С. Правовое регулирование срочных трудовых договоров в России и некоторых зарубежных странах (сравнительно-правовое исследование): автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.05. М., 2014. 30 с.
4. Программа специального курса «Трудовой договор как юридический способ привлечения к труду» / сост. Л.Ю. Бугров. Юридический факультет Пермского государственного университета. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1189542>.
5. Гуслистая Т.В. Срочный трудовой договор: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Москва, 2006. 32 с.

УДК 349.2

ШУРИН О.А.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ**

У даній статті аналізуються проблеми нормативно-правового регулювання збереження та розвитку трудового потенціалу України.

Ключові слова: трудовий потенціал, людський потенціал, трудоворесурсний підхід, демографічний підхід, політекономічний підхід.

В данной статье анализируются проблемы нормативно-правового регулирования сохранения и развития трудового потенциала Украины.

Ключевые слова: трудовой потенциал, человеческий потенциал, трудоворесурсного подход, демографический подход, политэкономический подход.

Problems of legal regulation of preservation and development of the Ukraine's labor potential are analyzed in this article.

Key words: labor potential, human potential, labor-resource approach, demographic approach, polytechnological approach.

Вступ. Одним із факторів, що впливає на зміст та спрямованість соціально-економічного розвитку будь-якої країни є ефективність формування та використання її трудового потенціалу. Будучи елементом національної економічної системи трудовий потенціал як сукупність можливостей та здібностей економічно активного населення, що використовуються чи можуть бути використані для створення валового внутрішнього продукту, є предметом державного регулювання. У свою чергу державне регулювання – це одна із функцій державного управління, спрямована на створення сприятливих економічних, правових, організаційних умов діяльності комерційних і некомерційних організацій, підприємництва без втручання державних органів в їхню виробничу і фінансово-господарську діяльність, за винятком спеціально передбачених законом випадків [1, с. 90]. Зовнішнім проявом даної функції є державні інструменти (регулятори) – нормативно-правові акти. Саме нормативно-правове регулювання є правовим забезпеченням механізму державного управління, правовим та адміністративним інструментом державного регулювання економіки. Ефективні правові інструменти є основою державної політики, спрямованої на збе-

© ШУРИН О.А. – кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

реження трудового потенціалу України. В умовах ринкових відносин держава є носієм регулюючих, законодавчих, захисних функцій. Вплив на умови використання трудового потенціалу здійснюється опосередковано, шляхом використання ринкових важелів та відповідних державних інструментів, керуючись необхідністю досягнення суспільних цілей і реалізації інтересів бізнесу. Держава регулює процеси формування, реалізації, збереження трудового потенціалу через демографічну, соціальну та економічну політику, політику зайнятості [2, с. 27].

Питанням формування та розвитку трудового потенціалу України, удосконаленню відповідної понятійної бази були присвячені праці Д.А. Терещенка, Р.В. Левчук, О.І. Сімчера, Н.В. Гладчака, К.М. Шило, С.С. Гринкевича, П.О. Бегми та інших. Проте питання нормативно-правового регулювання збереження та розвитку трудового потенціалу України ще не набули необхідного рівня дослідження і потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у дослідженні проблеми нормативно-правового регулювання збереження та розвитку трудового потенціалу України.

Результати дослідження. Трудовий потенціал є категорією, що характеризує людину в умовах ринкової економіки. Показник трудового потенціалу зумовлюється динамікою соціально-економічного прогресу, рівнем життя громадян та відображає наскільки оптимально забезпечені умови життєдіяльності у будь-якій країні.

У науковій доктрині відсутнє єдине визначення трудового потенціалу. Зміст даної категорії змінюється залежно від наявних підходів, серед яких найпоширенішими є трудоворесурсний, політекономічний та демографічний. Трудоворесурсний підхід під трудовим потенціалом розуміє все населення, яке здатне брати участь у суспільному виробництві, має відповідну професійно-кваліфікаційну підготовку та фізичні можливості [3, с. 59]. Демографічний наголошує на ролі окремих поколінь задля функціонування трудового потенціалу. Суспільство має вплив на процеси використання та відтворення робочої сили, причому до ваги беруться та порівнюються окремі стадії життєвого циклу людини з позиції її участі у виробництві та споживанні [4, с. 104]. Єдність працівника з продуктивними силами становить собою зміст політекономічного підходу. Даний підхід наголошує на значенні економічної освіти для населення та відображає проблему збереження трудового потенціалу на відносинах держави з конкретним індивідом [5, с. 107].

Законодавчий підхід до визначення трудового потенціалу України вперше був висвітлений в Указі Президента «Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року» 1999 року. Згідно з даним підходом, трудовий потенціал – це сукупна чисельність громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров'я, психологічні особливості, освітній, фаховий та інтелектуальний рівні, соціально-етнічний менталітет) здатні й мають намір продавати трудову діяльність.

Показник трудового потенціалу населення являє собою лише одну з підсистем більш об'ємної категорії – людський потенціал. Статистичний аспект відмінності трудового потенціалу від людського потенціалу полягає у тому, що носіями першого є тільки працездатні громадяни, у той час як другого – все населення країни, у тому числі за межами працездатного віку. Трудовий потенціал можна виразити через реалізацію людського потенціалу у сфері виробництва матеріальних та нематеріальних благ та послуг, трудовій діяльності [6, с. 32-33].

Індекс розвитку людського потенціалу (з 2013 року – індекс людського розвитку (ІЛР)) визначається як інтегральний показник, що розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття, як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території. А для визначення рейтингу держав беруться до уваги такі показники як очікувана тривалість життя, тривалість навчання та валовий національний дохід на душу населення. Зі свого боку, для найбільш точного визначення рівня трудового потенціалу країни, слід брати до уваги наступні фактори:

1) доступність закладів охорони здоров'я, а саме: місткість лікувальних та поліклінічних закладів, кількість лікарів та медперсоналу, кількість пенсіонерів за інвалідністю, коефіцієнт дитячої смертності тощо;

2) державні інвестиції у збереження та розвиток трудового потенціалу, які включають: видатки держбюджету на фінансування розвитку соціальної сфери, доходи населення;

3) науковий потенціал, який визначається часткою кандидатів та докторів наук у загальній чисельності економічно активного населення, а також кількістю наукових розробок за аналізований період;

4) освітній потенціал, який визначається доступністю закладів освіти, часткою місць у навчальних закладах, що фінансуються державою [7, с. 21].

Крім того, визначальний вплив на показник трудового потенціалу країни мають оплата праці (як фактична, так і нормативна), середня тривалість трудового життя та затрати на відтворення трудових ресурсів.

Згідно з вище зазначеним, державне регулювання через відповідне правове забезпечення збереження трудового потенціалу України має бути спрямоване на покращення рівня життя населення, збільшення вартості національної робочої сили, збалансування чисельності спеціалістів різних професій на ринку праці, орієнтацію сфери освіти, зокрема вищої, на відповідність інноваційним потребам кадрового забезпечення, покращення стану здоров'я населення та якості наданих медичних послуг.

Задля того, щоб приблизити навчальний процес у закладах професійно-технічної та вищої освіти до потреб ринку праці та економіки у цілому, в Україні було впроваджено *освітню реформу*. Так відповідно до Концепції сучасної професійно-технічної освіти, професійно-технічна освіта регулюватиметься трьома новими законами: «Про професійно-технічну освіту», «Про фахову передвищу освіту» та «Про освіту дорослих». Їх розробка наразі триває у Міністерстві освіти та науки України. Навчальні заклади будуть діяти за принципом автономії, що допоможе враховувати запити роботодавців для підготовки потрібної кількості спеціалістів у конкретному регіоні. Крім того, ресурси роботодавців будуть залучені для оновлення виробничої бази. Реформа вищої освіти та модернізований Закон України «Про вищу освіту» [8] впроваджують нові моделі підготовки фахівців. Мається на увазі реформування освіти регульованих професій – медична, юридична та педагогічна освіти, початок підготовки фахівців за схемою «молодший бакалавр, магістр», запровадження ЗНО для вступу на магістратуру за низкою спеціальностей.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [9] в Україні утворено Національну раду України з питань розвитку науки і технологій. Серед основних функцій новоствореного органу: підготовка пропозицій щодо визначення пріоритетів розвитку науки і техніки та заходів з їх реалізації, інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір з урахуванням національних інтересів, надання Кабінету Міністрів України рекомендацій щодо формування державного бюджету у частині визначення загальних обсягів фінансування наукової і науково-технічної діяльності, розроблення пропозицій щодо стратегії розвитку системи залучення та підготовки учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності [10].

З метою досягнення розширеного відтворення населення та забезпечення тривалості його активного трудового періоду було удосконалено нормативно-правове регулювання сфери охорони здоров'я України. Медичною реформою, що стартувала 1 січня 2018 року, запроваджено принцип фінансування медичних закладів – «гроші за пацієнтом». Відтепер гроші держава виділятиме не на заклад, а на конкретну людину. Тим самим дохід лікаря залежатиме від кількості пацієнтів. Серед нормативно-правових актів з реформування системи охорони здоров'я: Закон України «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів» [11], Закон України «Про підвищення доступності та якості обслуговування у сільській місцевості» [12], Постанова КМУ «Про утворення Національної служби здоров'я України» [13], Постанова КМУ «Про деякі питання електронної системи охорони здоров'я» [14] та інші.

Істотний вплив на збереження трудового потенціалу України має належний рівень охорони праці, що забезпечується шляхом зменшення кількості робочих місць з небезпечними, шкідливими умовами праці; вжиття необхідних заходів для уникнення випадків виробничого травматизму та зменшення ризику професійних захворювань, ефективне функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, створення роботодавцями згідно зі статтею 15 Закону «Про охорону праці» [15] дієвої, дисциплінованої і відповідальної служби охорони праці на виробництві для організації і дослідження правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних та лікувально-профілактичних заходів, направлених на попередження нещасних випадків, профзахворювань, аварій під час виробничого процесу [16].

Крім вище сказаного, на збереження трудового потенціалу повинна бути націлена фіскальна політика України для створення такої податкової системи, що не переобтяжуватиме зайнятих осіб та не ставатиме перешкодою для здійснення трудової діяльності.

Ефективне використання трудового потенціалу суспільства не можливе без створення відповідних умов завдяки державній політиці зайнятості населення. Держава впливає на ринок праці через впровадження механізму стимулювання створення робочих місць та встановлення правових і соціально-економічних засад щодо регулювання зовнішніх трудових міграцій грома-

дян України, а також контролю за впливом імміграційних процесів на національний і регіональні ринки праці [16]. Реалізація державної політики у сфері зайнятості та трудової міграції покладатиметься на Державну службу зайнятості [17]. На законодавчому рівні гарантії зайнятості населення закріплені у *Кодексі законів про працю* (далі – КЗпП) [18]. Так, КЗпП містить положення про те, що «гарантії щодо зайнятості, охорони праці, праці жінок, молоді, інвалідів надаються у порядку, передбаченому законодавством про працю». Серед гарантій зайнятості населення КЗпП називає: «вільний вибір виду діяльності, безоплатне сприяння державними службами зайнятості у підборі підходящої роботи та працевлаштування з урахуванням суспільних потреб, відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти; надання підприємствами, установами, організаціями відповідно до їх попередньо поданих заявок роботи за фахом випускникам; безоплатне навчання безробітних нових професій; перепідготовку у навчальних закладах або у системі державної служби зайнятості з виплатою стипендії» [18].

Ст. 1 *Конвенції Міжнародної організації праці про основні цілі та норми соціальної політики № 117* проголошує, що будь-яка політика має спрямовуватися насамперед на досягнення добробуту й розвитку населення. Підвищення життєвого рівня населення розглядається як основна мета планування економічного розвитку, стрижневим елементом якого є забезпечення повної та продуктивної зайнятості [19].

Збереження трудового потенціалу має потенційно важливе значення для захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави. Так, згідно зі ст. 8 *Закону України «Про основи національної безпеки України»* збереження та зміцнення трудових ресурсного потенціалу держави є одним з основних напрямів державної політики у сфері національної безпеки [20].

Висновок. Отже, соціально-економічна політика України має бути спрямована на збереження трудового потенціалу. Оскільки нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з працею, є безпосереднім проявом державного регулювання формування та збереження трудового потенціалу, вони повинні відповідати міжнародним стандартам та вимогам сьогодення. У зв'язку з цим важливо не лише на законодавчому рівні декларувати певні гарантії, а також забезпечувати відповідні механізми реалізації таких гарантій.

Список використаних джерел:

1. Терещенко Д.А. Система державного регулювання розвитку трудового потенціалу регіону: теоретико-методологічний аспект. Актуальні проблеми державного управління. 2013. № 2. С. 88-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2013_2_14
2. Добрянська Н.А., Колмогорова І.В. Відтворення трудового потенціалу сільських територій. АгроСвіт. 2015. № 19. С. 25-29
3. Костаков В., Попов А. Интенсификация использования трудового потенциала. Соц. труд. 1982. №7. С. 58-64.
4. Лукинов И.И. Некоторые проблемы воспроизводства и использования трудового потенциала. Соц. труд. 1981. № 8. С. 101-110.
5. Мороз В.М. Система трудового потенціалу країни. Економіка та держава. 2009. № 2. С. 107-109.
6. Гузенко Г.М. Людський потенціал: сутність та пріоритетні напрямки розвитку в Україні. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Економіка. 2010. № 10. С. 30-41.
7. Галаз Л. В. Трудовий потенціал як фактор економічного зростання. «Проблеми економіки та управління»: Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Львів: Вид-во Нац. ун-ту Львівська політехніка. 2007. № 582. С. 19 -23.
8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
9. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
10. Про утворення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій: постановка Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 226. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/226-2017-%D0%BF>
11. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>

12. Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості: Закон України від 14.11.2017 № 2206-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2206-19>

13. Про утворення Національної служби здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів від 27 грудня 2017 р. № 1101. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF>

14. Деякі питання електронної системи охорони здоров'я: постанова Кабінету Міністрів від 25 квітня 2018 р. № 411. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/411-2018-%D0%BF>

15. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 №2694-XII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

16. <http://ukr.vipreshebnik.ru/econom-praci/4292-trudovij-potencial-suspilstva.html>

17. Про затвердження положення про Державну службу зайнятості України: Указ Президента України від 16 січня 2013 року № 19/2013. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/19/2013>

18. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 №322-VII//BBP, 1971. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

19. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации (97-я сессия Международной конференции труда). URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@cabinet/documents/publication/wcms_100193.pdf

20. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. Офіційний сайт Верховної Ради України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.